

**PRVO POROČILO REPUBLIKE
SLOVENIJE O URESNIČEVANJU
MEDNARODNE KONVENCIJE O
ZAŠČITI VSEH OSEB PRED PRISILNIMI
IZGINOTJI**

Ljubljana,

takojšnjega pravnega zastopnika po lastni izbiri in da mora pristojni organ na njegovo zahtevo o odvzemu prostosti obvestiti njegove sorodnike ali bližnje osebe.

Ustrezna natančnejša procesna ureditev vsebinskega področja, katerega naslavlja konvencija, je določena v Zakonu o kazenskem postopku⁴ (v nadaljevanju: ZKP). Kazenski zakonik⁵ (v nadaljevanju: KZ-1) pa opredeljuje kaznivo dejanje »prisilnega izginotja« v okviru kaznivih dejanj zoper človečnost ter tudi v drugih določbah (kot bo podrobneje pojasnjeno v nadaljevanju).

1. ČLEN

Ustava RS ne predvideva možnosti odstopanja od človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razen tistih (podobnih pravic in svoboščin), ki jih dovoljuje že Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (glej 16. člen Ustave RS).

Kot bo pojasnjeno v nadaljevanju, KZ-1 opredeljuje kaznivo dejanje »prisilnega izginotja« tako kot del »hudodelstev proti človečnosti« (dejanja, ki so del večjega sistematičnega napada na civilno prebivalstvo) in vojnih hudodelstev (prikrajšanje vojnega ujetnika ali druge zaščitene osebe za pošteno sojenje, protipravno pridržanje, jemanje talcev) kot tudi kot kaznivo dejanje zoper človekove pravice in temeljne svoboščine.

2. – 6. ČLEN

Kaznivo dejanje „prisilnega izginotja“, kot je opredeljeno v Konvenciji, je v slovenskem KZ-1 prvič opredeljeno kot kaznivo dejanje v okviru kaznivega dejanja „hudodelstva zoper človečnost“. V 101. členu KZ-1 je določeno, da kdor med drugim ukaže ali izvede prisilno izginotje (ki pomeni »prijetje, pridržanje, ugrabitev ali vsako drugo obliko odvzema prostosti osebi po nalogu države ali politične organizacije ali z njenim pooblastilom, podporo ali soglasjem, ki potem takega odvzema prostosti ne prizna ali noče dati podatkov o usodi teh oseb ali o tem, kje so, in s tem odvzame tem osebam pravno varstvo«), ki je del večjega sistematičnega napada na civilno prebivalstvo in za katerega storilec ve, se kaznuje z zaporem najmanj petnajstih let.

Prisilno izginotje oseb je opredeljeno kot prijetje, pridržanje, ugrabitev ali kakršna koli druga oblika odvzema prostosti osebam s strani države ali politične organizacije ali z njenim dovoljenjem, podporo ali soglasjem, ki ji sledi zavrnitev priznanja odvzema prostosti ali posredovanja informacij o usodi ali lokaciji teh oseb, s čimer je tem osebam odvzeto pravno varstvo.

Nekatere okoliščine kaznivega dejanja „vojnih zločinov“ lahko ustrezajo tudi nekaterim vidikom prisilnega izginotja. 102. člen KZ-1 določa, da kdor ukaže ali stori vojna hudodelstva, zlasti če je storjeno kot del celovitega načrta ali politike ali kot del obsežnega izvajanja takih hudodelstev, ki so: 1) hude kršitve ženevskih konvencij z dne 12. avgusta 1949 (Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Sveta Evrope, Ženevskih konvencij in dodatnih protokolov o zaščiti žrtev vojne ter mednarodnih sporazumov na področju nadzora nad orožjem, katerih depozitarji so tri glavne jedrske sile (Uradni list RS, št. 14/1992)), in sicer katerokoli navedeno dejanje zoper osebe ali premoženje, ki jih varujejo ustrezne ženevske konvencije, med drugim:

⁴ Zakon o kazenskem postopku, Uradni list RS, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, 96/22 – odl. US, 2/23 – odl. US in 89/23 – odl. US, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO362>

⁵ Kazenski zakonik, Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 54/15, 6/16 – popr., 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – ZZNŠPP in 16/23, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>

- naklepen odvzem pravice vojnemu ujetniku ali drugi zaščiteni osebi do poštenega in pravičnega sojenja;
- protipravna deportacija ali protipravno pridržanje;
- jemanje talcev,

se kaznuje z zaporom najmanj petnajstih let.

134. člen KZ-1 določa kaznivo dejanje »ugrabitve in prisilnega izginotja« kot kaznivo dejanje zoper človekove pravice in temeljne svoboščine brez pogojev »večjega sistematičnega napada na civilno prebivalstvo« ali »kot del celovitega načrta ali politike ali kot del obsežnega izvajanja takih kaznivih dejanj«:

- kdor koga ugrabi z namenom, da njega ali koga drugega prisili, da nekaj stori, opusti ali trpi, ali kdor v zvezi z ugrabitvijo prisili ugrabljeno osebo ali koga drugega, da nekaj stori, opusti ali trpi, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let;
- kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka proti mladoletni osebi ali zagrozi z ubojem ali s hudo telesno poškodbo ugrabljene osebe, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let;
- kdor koga prime, pridrži, ugrabi ali mu na drug način odvzame prostost po nalogu države ali politične organizacije ali z njenim pooblastilom, podporo ali soglasjem, ki potem takega odvzema prostosti ne prizna ali noče dati podatkov o usodi take osebe ali o tem, kje je, in s tem odvzame tej osebi pravno varstvo, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let;
- storilec dejanj iz prvega ali drugega odstavka tega člena, ki prostovoljno spusti na prostost ugrabljeno osebo, preden je izpolnjena njegova zahteva, zaradi katere jo je ugrabil, se sme kaznovati mileje ali se mu sme kazen odpustiti.

Kaznivo dejanje v zvezi z »odgovornostjo vojaških poveljnikov in drugih nadrejenih« je v 104. členu KZ-1 opredeljeno na naslednji način:

»(1) Vojaški poveljnik se za kazniva dejanja iz 100. do 103. člena ali tretjega odstavka 134. člena tega zakonika, ki so jih storile enote pod njegovim dejanskim poveljstvom in nadzorom, ker ni pravilno opravljal nadzora nad temi enotami in ni izvedel vseh primernih in potrebnih ukrepov v okviru svojih pooblastil za preprečitev ali ustavitve teh kaznivih dejanj ali za predložitev zadeve pristojnim organom v preiskavo in pregon, čeprav je vedel, da so njegove enote storile ali da bi v danih okoliščinah lahko storile taka kazniva dejanja, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

(2) Za dejanja iz prejšnjega odstavka se enako kaznuje oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, ali oseba, ki v civilni organizaciji ali podjetju dejansko izvaja vodstveno oblast in nadzorstvo.

(3) Za dejanja iz prvega in drugega odstavka tega člena se vojaški poveljnik ali oseba, ki dejansko nastopa kot vojaški poveljnik, ali oseba, ki v civilni organizaciji ali podjetju dejansko izvaja vodstveno oblast in nadzorstvo, ki bi moral ali mogel vedeti, da so njegove enote ali drugi podrejeni storili ali bi v danih okoliščinah lahko storili kazniva dejanja iz 100. do 103. člena ali tretjega odstavka 134. člena tega zakonika, kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.«

Nekatere blažje vidike prisilnega izginotja je mogoče opredeliti tudi kot kaznivo dejanje „protipravnega odvzema prostosti“ v skladu s 133. členom KZ-1, ki vsebuje tudi oteženo obliko za primer, če takšno dejanje stori uradna oseba z zlorabo svojega položaja ali svojih pravic ali če kdo protipravno odvzame prostost za več kot teden dni ali če to stori na grozovit način.

Absolutno varstvo pravice do življenja iz 17. člena Ustave RS je precedenčno pojasnjeno v odločbi Ustavnega sodišča RS, št. up-679/12, 16. 10. 2014.⁶

⁶ objavljeno: Uradni list RS, št. 81/14 in OdlUS XX, 39

7. ČLEN

Kazni, ki so predpisane za ustrezna kazniva dejanja, so navedene zgoraj.

V splošnem delu KZ-1 so v 49. členu določena pravila o kaznovanju, ki se uporabljajo za vsa kazniva dejanja iz posebnega dela KZ-1. Storilcu se za kaznivo dejanje izreče kazen v mejah zakonskih rokov, ki so predvideni za tako kaznivo dejanje, ter ob upoštevanju teže njegovega dejanja in njegove krivde. Pri določanju kazni sodišče upošteva vse okoliščine, ki vplivajo na odmero kazni (olajševalne in obteževalne okoliščine), zlasti (odprti seznam): stopnjo storilčeve krivde; motive, zaradi katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno; intenzivnost nevarnosti ali škode, povzročene pravni vrednoti; okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno; storilčevo preteklo vedenje; njegove osebne in premoženjske razmere; njegovo ravnanje po storitvi kaznivega dejanja in zlasti to, ali je povrnil škodo, povzročeno s kaznivim dejanjem; in druge okoliščine, ki se nanašajo na storilčevo osebnost in na pričakovani učinek kazni na storilčevo prihodnje življenje v družbenem okolju.

Če je bil motiv za izvršitev kaznivega dejanja nacionalna, rasna verska ali etnična pripadnost žrtve, njen spol, koža, barva kože, izvor, premoženjsko stanje, izobrazba, družbeni položaj, politično ali drugo prepričanje, invalidnost, spolna usmerjenost ali druga osebna okoliščina, se to upošteva kot oteževalna okoliščina.

V skladu s pravili splošnega dela KZ-1 o omilitvi kazni lahko sodišče storilcu določi kazen pod zakonsko določeno mejo ali uporabi milejšo vrsto kazni, če je možnost milejše kazni za storilca določena z zakonom ali če sodišče ugotovi obstoj posebnih olajševalnih okoliščin, ki upravičujejo izrek nižje kazni.

8. ČLEN

V skladu s 95. členom splošnega dela KZ-1 kazenski pregon in izvršitev kazni ne zastarata, med drugim za kazniva dejanja iz 100. do 105. člena KZ-1.

V skladu s predpisano kaznijo za kaznivo dejanje iz tretjega odstavka 134. člena KZ-1, je zastaralni rok za kazenski pregon dvajset let od storitve kaznivega dejanja.

V skladu z določbami ZKP lahko vsakdo prijavi kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili pa so dolžni prijaviti kazniva dejanja, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, če so bili o njih obveščeni ali če so bili z njimi seznanjeni na drug način.

Če obstajajo razlogi za sum, da je kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, storila uradna oseba, zaposlena v policiji, oziroma druga uradna oseba, zaposlena na področju notranjih zadev, v z zakonom določenem pristojnem organu v ministrstvu, pristojnem za obrambo, ki ima policijska pooblastila v predkazenskem postopku, ali uradna oseba, ki ima policijska pooblastila v predkazenskem postopku, ali uradna oseba, napotena na misijo v tujini, ali uradna oseba Slovenske obveščevalno-varnostne agencije ali obveščevalno-varnostne službe ministrstva, pristojnega za obrambo, imajo policisti Oddelka za preiskovanje in pregon uradnih oseb s posebnimi pooblastili, ki jih usmerjajo državni tožilci Posebnega oddelka v okviru Specializiranega državnega tožilstva, policijska pooblastila v predkazenskem postopku, določena s tem ZKP. Policisti Posebnega oddelka ta pooblastila izvajajo tudi v zvezi z osebami, ki so imele v času, ko so storile določeno kaznivo dejanje, status uradne osebe, vendar jim je ta status pozneje prenehal. Namen ustanovitve Posebnega oddelka je zagotoviti neodvisno, nepristransko, pravočasno, pregledno, temeljito in učinkovito preiskovanje navedenih kaznivih dejanj; omenjeno je v skladu z dolžnostjo države, da sistemsko prepreči, preiskuje in kaznuje posege v prepoved mučenja, nečloveškega in ponižujočega ravnanja ali kaznovanja po 3. členu Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Skladno s 158. členom ZKP ima »Če so podani razlogi za sum, da je kaznivo dejanje v Slovenski vojski ali v ministrstvu, pristojnem za obrambo, storila vojaška ali civilna oseba, zaposlena v Slovenski vojski oziroma drug delavec, zaposlen na obrambnem področju oziroma oseba, napotena na misijo v tujini pooblastila policije v predkazenskem postopku Obveščevalno varnostna služba.«.

9. ČLEN

Pravila splošnega dela KZ-1 o ozemeljski uporabi določajo, da se uporablja KZ-1:

- za vsako osebo, ki stori kaznivo dejanje na ozemlju Slovenije,
- za vsakogar, ki stori kaznivo dejanje na domačem plovilu, ne glede na to, kje se to nahaja v času storitve kaznivega dejanja,
- za vsakogar, ki stori kaznivo dejanje na domačem civilnem zrakoplovu v letu ali na domačem vojaškem zrakoplovu, ne glede na njegovo lokacijo v času storitve kaznivega dejanja.

KZ-1 se uporablja tudi za vsakega državljana Republike Slovenije, ki stori kaznivo dejanje v tujini. KZ-1 velja za vsakega tujega državljana, ki je v tuji državi storil kaznivo dejanje zoper Republiko Slovenijo ali njenega državljana.

10. ČLEN

ZKP določa ukrepe, ki se lahko uporabijo za zagotovitev obdolženčeve navzočnosti, odpravo tveganja povratništva in uspešno izvedbo kazenskega postopka. Med njimi so: vabilo, prisilna privedba, obljuba obdolženca, da ne bo zapustil kraja prebivališča, prepoved približevanja določenemu kraju ali osebi, javljanje na policijski postaji, varščina, hišni pripor in predkazenski postopek.

Pri odločanju o tem, katere ukrepe je treba uporabiti, mora sodišče upoštevati pogoje, opredeljene za posamezne ukrepe. Pri izbiri ukrepa mora tudi zagotoviti, da ne uporabi strožjega ukrepa, če je isti namen mogoče doseči z milejšim ukrepom. Ti ukrepi se odpravijo po uradni dolžnosti, če prenehajo razlogi, ki so jih narekovali, ali če se nadomestijo z milejšimi ukrepi, če nastopijo ustrezni pogoji.

Če obstaja utemeljen sum, da je določena oseba storila kaznivo dejanje, se lahko zoper njo odredi predkazenski pripor:

- če se oseba skriva, če ni mogoče ugotoviti njene identitete ali če obstajajo druge okoliščine, ki kažejo na nevarnost njenega pobega;
- če obstaja utemeljen strah, da bo uničila sledi kaznivega dejanja, ali če posebne okoliščine kažejo, da bo ovirala potek kazenskega postopka z vplivanjem na priče, sostorilce ali prikivalce;
- če teža kaznivega dejanja, način ali okoliščine, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno, in osebne značilnosti osebe, njeno prejšnje življenje, okolje in pogoji, v katerih živi, ali druge posebne okoliščine kažejo na nevarnost, da bo ponovila kaznivo dejanje, dokončala poskus kaznivega dejanja ali zagrešila kaznivo dejanje.

Preiskovalni sodnik mora osebo, ki ji je bila odvzeta prostost in je bila privedena k njemu, takoj poučiti o pravicah pripornika. Če je pridržana oseba tuji državljan, jo mora preiskovalni sodnik obvestiti tudi o tem, da mora pristojni organ na zahtevo pridržane osebe o odvzemu prostosti obvestiti konzulat njene države. Navodilo preiskovalnega sodnika in izjava osebe, ki ji je bila odvzeta prostost, se vpišeta v zapisnik. Po potrebi preiskovalni sodnik pomaga priporniku, da si najame zagovornika.

V skladu z zgoraj navedenim je urejen tudi pripor v postopku predaje ali izročitve.

11. ČLEN

V zvezi s prvim odstavkom 11. člena Konvencije glejte pojasnilo k 9. členu.

V zvezi z vsemi kaznivimi dejanji in zoper vse osumljence, ne glede na to, ali so državljani Slovenije ali tujci, se uporabljajo določbe KZ-1 in ZKP. 13. člen Ustave RS določa, da imajo tujci v Sloveniji v skladu s pogodбами vse pravice, zagotovljene s to ustavo in zakoni, razen tistih, ki jih imajo po tej ustavi ali zakonu samo državljani Slovenije.

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki (14. člen Ustave RS).

21. člen Ustave RS zagotavlja spoštovanje človekove osebnosti in dostojanstva v kazenskem in vseh drugih pravnih postopkih ter med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazenskih sankcij za vse. Natančneje, 22. člen zagotavlja enako varstvo pravic v vseh postopkih pred sodiščem (in pred drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil), ki odločajo o pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih vsakogar.

Vsakdo ima pravico, da o njegovih pravicah, dolžnostih in obtožbah proti njemu brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno in nepristransko sodišče, ustanovljeno z zakonom. Takemu posamezniku lahko sodi le sodnik, ki je ustrezno imenovan na podlagi pravil, predhodno določenih z zakonom in sodnimi predpisi (23. člen Ustave RS).

V skladu z določbami Ustave RS o sodstvu sta organizacija in pristojnost sodišč določeni z zakonom. Izrednih sodišč ni mogoče ustanoviti, prav tako ni mogoče ustanoviti vojaških sodišč v času miru.

ZKP določa pravila, ki zagotavljajo, da nihče, ki je nedolžen, ni obsojen in da se storilcu kaznivega dejanja izrečejo kazenske sankcije pod pogoji, določenimi v KZ-1, in na podlagi zakonitega postopka. Pred izdajo pravnomočne sodbe se lahko svoboda in pravice obdolženca omejijo le pod pogoji, določenimi v ZKP. Kazensko sankcijo lahko storilcu kaznivega dejanja izreče le pristojno sodišče, ustanovljeno z zakonom, v postopku, ki se uvede in izvaja v skladu z ZKP (temeljna načela ZKP).

V skladu s temeljnimi načeli KZ-1 se kazenska odgovornost v Republiki Sloveniji lahko uveljavlja ob spoštovanju ustavno določenih človekovih pravic in temeljnih svoboščin v demokratični ureditvi in po načelih pravne države.

12. ČLEN

Vsa prej navedena kazniva dejanja iz KZ-1, ki so pomembna za konvencijo, se preganjajo po uradni dolžnosti. Kot že pojasnjeno, ZKP zagotavlja, da lahko vsaka oseba prijavi kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, vsi državni organi in organizacije z javnimi pooblastili pa so dolžni prijaviti kazniva dejanja, ki se preganjajo po uradni dolžnosti, če so bili o njih obveščeni ali če so bili z njimi seznanjeni na drug način.

Pojasnilo pri 8. členu vsebuje tudi pomen in pristojnosti Posebnega oddelka v okviru Specializiranega državnega tožilstva.

ZKP med drugim določa potrebna pooblastila in sredstva za učinkovito izvedbo preiskave, vključno z dostopom do dokumentacije in drugih informacij, pomembnih za njihovo preiskavo.

Oviranje pravosodnih in drugih državnih organov je kaznivo dejanje po 286. členu KZ-1, ki se kaznuje z zapornom do petih let.

Slovenija zagotavlja izvajanje določbe 12. člena Mednarodne konvencije o zaščiti vseh oseb pred prisilnim izginotjem (konvencija) predvsem preko Zakona o nalogah in pooblastilih policije⁷ (v nadaljevanju: ZNPPol-B) in ZKP. ZNPPol-B določa, da policija išče pogrešane osebe, ki potrebujejo pomoč ali druge osebe, če to določajo drugi zakoni. Pri tem lahko policija uporablja različna tehnična sredstva in pridobiva podatke od operaterjev mobilne telefonije, bank in drugih virov. Policija tudi preverja osebne listine in biometrične podatke oseb za ugotavljanje identitete oseb in zakonitosti bivanja, zahteva javne listine in preverja podatke v evidencah. Na podlagi ZKP lahko policija napoti osebe k preiskovalnemu sodniku ali jih zadrži, če lahko dajo pomembne podatke za kazenski postopek. Policija išče pogrešane osebe in osebe, za katere je glede na okoliščine mogoče domnevati, da potrebujejo pomoč. Policija išče tudi druge osebe, če tako določajo drugi zakoni. Pri iskanju oseb smejo policisti uporabiti službenega psa, tehnična sredstva za fotografiranje ter video in avdio snemanje, termovizijske kamere in naprave za gledanje ponoči. Policija lahko pridobi podatke o komunikacijah pogrešane osebe, videoposnetek nadzornih kamer, če je glede na okoliščine mogoče domnevati, da se je pogrešana oseba zadrževala na določenem območju, opraviti pregled osebnih predmetov, prostorov in prevoznih sredstev, ki jih je pogrešana oseba uporabljala za bivanje oziroma za življenje, opraviti vpogled v podatke, shranjene na računalniku ali drugem mediju informacijske tehnologije pogrešane osebe, od banke pridobiti podatke o plačilnem prometu pogrešane osebe, razpisati iskanje osebe. Policija sme to opraviti na podlagi odredbe preiskovalnega sodnika, če je to nujno za razjasnitev okoliščin pogošitve in izsleditev pogrešane osebe. Preiskovalni sodnik odloči o ukrepih v roku, ki ne sme biti daljši od 24 ur. Ko je oseba najdena, se seznaniti z zbranimi podatki. Zbranih podatkov se v druge namene ne sme uporabiti. Način iskanja oseb z internim aktom določi generalni direktor policije.

13. ČLEN

Postopek izročitve je urejen v ZKP, kot tudi v dvostranskih in večstranskih mednarodnih pogodbah (npr. Evropska konvencija o izročitvi z dne 13. 12. 1957 s štirimi dodatnimi protokoli). Načelo subsidiarne uporabe zakona omogoča neposredno uporabo mednarodne pogodbe v primeru, ko ta določena vprašanja ureja drugače kot zakon. Slovenija ne pogojuje izročitve z obstojem mednarodne pogodbe, kot tudi priznava kaznivo dejanje prisilnega izginotja kot kaznivo dejanje, za katero se lahko zahteva izročitev.

Zakon o sodelovanju v kazenskih zadevah z državami članicami Evropske Unije⁸ (v nadaljevanju: ZSKZDČEU-1) ureja postopek predaje osebe drugi državi članici EU na podlagi Evropskega naloga za prijetje in predajo skladno z Okvirnim sklepom Sveta z dne 13. 6. 2002 o evropskem nalogu za prijetje in postopkih predaje med državami članicami.

Od 521. do 536. člena ZKP so natančno urejeni pogoji za izročitev ter sam postopek izročitve. Izročitvene zadeve se obravnavajo prioritarno, saj gre pogosto za zadeve, v katerih je odrejen izročitveni pripor. Ministrstvo za pravosodje (v nadaljevanju: MP) kot osrednji organ prošnjo za izročitev in izročitveno dokumentacijo posreduje pristojnemu sodišču v odločanje isti dan, ko jo prejme.

⁷ Zakon o nalogah in pooblastilih policije, Uradni list RS, št. 15/13, 23/15 – popr., 10/17, 46/19 – odl. US, 47/19 in 153/21 – odl. US dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6314>.

⁸ Zakon o sodelovanju v kazenskih zadevah z državami članicami, Uradni list RS, št. 48/13, 37/15, 22/18 in 94/21, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6513>.

Izročitveni postopek je razdeljen na sodno fazo (pristojna sodišča) in upravno fazo (minister za pravosodje) in je posledično dvofazni. V prvi fazi sodišče ob prisotnosti zagovornika in državnega tožilca zasliši zahtevano osebo in po potrebi opravi še druga poizvedovalna dejanja, da se ugotovi, ali so podani pogoji za izročitev tujca oziroma za njeno odložitve. Pogoji za izročitev izhajajo iz mednarodnih pogodb, Ustave RS in ZKP. Sodni del izročitvenega postopka je dvostopenjski, saj o morebitni pritožbi zoper odločitev prvostopenjskega sodišča odloča drugostopenjsko sodišče. Pravnomočni odločitvi sodišč, da so izpolnjeni pogoji za izročitev sledi postopek pred MP. Tako kot sodni del izročitvenega postopka, je tudi ta del postopka kontradiktoren, saj ima tujec pravico do izjave in pravico predlagati dokaze, ki dokazujejo njegove navedbe. Minister za pravosodje ne dovoli izročitve, če je tujcu priznana mednarodna zaščita ali če gre za politično ali vojaško kaznivo dejanje. Prošnja za izročitev se zavrne tudi v primerih, ko obstaja verjetnost, da bi bila oseba, katere izročitev se zahteva, v državi prosilki mučena, da bi se z njo nečloveško ali ponižujoče ravnalo oziroma bi se jo na ta način kaznovalo. Prav tako je lahko razlog za zavrnitev izročitve verjetnost obstoja drugih konvencijsko oziroma ustavno varovanih človekovih pravic tujca v državi prosilki. Tujca se tudi ne izroči državi prosilki, če obstajajo utemeljeni razlogi za domnevo, da je bila prošnja vložena z namenom pregona ali kaznovanja osebe zaradi njenega spola, rase, vere, državljanstva, narodnega porekla, političnega prepričanja ali pripadnosti določeni družbeni skupini, ali če bi ugoditev prošnji škodovala tej osebi zaradi katerega koli navedenega razloga.

ZKP ureja tudi začasni in izročitveni pripor ter alternativne oblike zagotavljanja navzočnosti tujca med izročitvenim postopkom kot npr. hišni pripor, varščina, javljanje na policijski postaji, itd.

Slovenska ustava prepoveduje izročitev lastnih državljanov tretjim državam. Predaja slovenskih državljanov je mogoča drugim državam članicam EU na podlagi Okvirnega sklepa Sveta z dne 13. junija 2002 o evropskem nalogu za prijetje in postopkih predaje med državami članicami ter Mednarodnemu kazenskemu sodišču na podlagi Rimskega statuta Mednarodnega kazenskega sodišča.

ZKP ureja tudi možnost akcesorne izročitve in poenostavljenega postopka izročitve, ki temelji na soglasju tujca. Urejen je tudi zaseg predmetov, ki se lahko uporabijo kot dokaz ali ki so bili pridobljeni s kaznivim dejanjem in se ob prijettu najdejo pri zahtevani osebi ali se pozneje odkrijejo.

Minister za pravosodje je pristojen pri pristojnem tujem organu vložiti prošnjo za izročitev oziroma začasni pripor, če zoper osebo pred domačim sodiščem teče kazenski postopek oziroma postopek izvršitve kazni. Prošnja se vložijo zgolj na predlog pristojnega sodišča, ki je pristojno tudi za pripravo izročitvene dokumentacije. Če se izročitev osebe v Republiko Slovenijo dovoli, je le-ta praviloma omejena z načelom specialnosti. ZKP ureja tudi postopek za odpoved pravici do načela specialnosti kot tudi postopek pridobitve soglasja od tuje države za soglasje za kazenski pregon tujca za druga kazniva dejanja oziroma za izvršitev kazni ali izročitev ali predajo tretji državi.

14. ČLEN

Mednarodna pravna pomoč je v Sloveniji urejena v ZKP, kot tudi v dvostranskih in večstranskih mednarodnih pogodbah (npr. Evropska konvencija o medsebojni pravni pomoči v kazenskih zadevah z dne 20. 4. 1959 z dodanima protokoloma). Določbe ZKP se uporabljajo skladno z načelom subsidiarnosti, torej le v primerih, ko ni mednarodne pogodbe oziroma ko le-ta določenih vprašanj ne ureja.

ZSKZDČEU-1 ureja postopek mednarodne pravne pomoči med državami članicami Evropske Unije, pri čemer v notranjo zakonodajo implementira evropske pravne instrumente.

Osrednji organ za sprejem zaprosil za mednarodno pravno pomoč je MP, pri čemer je Slovenija tudi država pogodbenica več mednarodnih pogodb, ki omogočajo neposredno komunikacijo med pravosodnimi organi. Pristojni organi za izdajo zaprosil za mednarodno pravno pomoč so sodišča in tožilstva. Navedeni pravosodni organi so pristojni tudi za izvršitev tujih zaprosil za mednarodno pravno pomoč. Pristojnost za izvršitev tujih zaprosil se deli med sodišča in tožilstva na osnovi njihovih pristojnosti, ki jih imajo v domačih kazenskih postopkih skladno z ZKP.

O dovoljenosti dejanja, za katero prosi tuj organ in o načinu njegove izvršitve odloči pristojni domači organ skladno z mednarodno pogodbo in zakonom. Prošnji za mednarodno pravno pomoč se sme ugoditi, če izvedba dejanja pomoči ni v nasprotju s pravnim redom Republike Slovenije ali ne škoduje njeni suverenosti in varnosti. Na prošnjo tuje države se lahko dejanje pomoči izvede na način, kot je določen v zakonodaji države prosilke, če je takšen način izvedbe dejanja skladen s temeljnimi načeli domačega kazenskega postopka.

ZKP ureja tudi specifične oblike mednarodne pravne pomoči kot so odstop in prevzem kazenskega pregona, prenos izvršitve kazni, spontana izmenjava informacij, itd.

15. ČLEN

Slovenija izvaja določbo 15. člena konvencije preko več zakonov, ki urejajo sodelovanje med slovenskimi pravosodnimi in policijskimi organi ter mednarodnimi sodišči in organizacijami ter izvajanje ukrepov v Schengenskem informacijskem sistemu. Zakon o organiziranosti in delu v policiji⁹ (v nadaljevanju: ZODPol) določa, da slovenska policija sodeluje s tujimi varnostnimi organi in mednarodnimi organizacijami na podlagi mednarodnih obveznosti, ki zavezujejo Slovenijo. Prav tako lahko policija sodeluje v tujini pri opravljanju policijskih ali drugih nevojaških nalog na prošnjo mednarodnih organizacij ali na podlagi meddržavnih sporazumov. ZKP predpisuje, da se prošnje za pravno pomoč v kazenskih zadevah pošiljajo tujim organom po diplomatski poti ali neposredno med domačimi in tujimi organi, če velja vzajemnost ali če tako določa mednarodna pogodba. V praksi to pomeni, da slovenska policija sodeluje z mednarodnimi organi pri iskanju izginulih oseb na podlagi mednarodnih sporazumov, konvencij in zakonov, ki omogočajo izmenjavo informacij, napotitev osebja in izvajanje ukrepov, kot so tiralice in pripori.

16. ČLEN

Izročitev zahtevane osebe se ne dovoli, če obstajajo utemeljeni razlogi za domnevo, da bi bila oseba v nevarnosti, da v državi prosilki postane žrtev prisilnega izginotja. Obstoj takih razlogov se presoja tako v sodni fazi izročitvenega postopka kot v upravni fazi, ko o dovolitvi izročitve odloča minister za pravosodje, in sicer na podlagi verodostojnih virov glede spoštovanja človekovih pravic v državi prosilki, kar vključuje sodno prakso mednarodnih in nacionalnih sodišč in poročila mednarodnih in nevladnih organizacij.

V kolikor je oseba v Republiki Sloveniji vložila prošnjo za mednarodno zaščito, osebe ni dovoljeno izgnati, vrniti ("refouler"), predati ali izročiti drugi državi, dokler o njeni prošnji ni pravnomočno odločeno. Priznana pravica do mednarodne zaščite bodisi v Republiki Sloveniji bodisi v tuji državi, je ovira za izročitev osebe državi prosilki.

17. IN 18. ČLEN

⁹ Zakon o organiziranosti in delu v policiji, Uradni list RS, št. 15/13, 11/14, 86/15, 77/16, 77/17, 36/19, 66/19 – ZDZ, 200/20, 172/21, 105/22 – ZZNŠPP in 141/22 dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6315>.

Slovenija izvaja določbo 17. člena konvencije tako, da mora vsako zadržanje oz. odvzem prostosti temeljiti na zakonsko določenih pravnih podlagah, ki zagotavljajo spoštovanje vseh določil 17. člena konvencije. Ustava RS v poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah določa varstvo osebne svobode. Vsakomur je zagotovljena pravica do osebne svobode, prostost pa se lahko odvzame le v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Oseba, ki ji je odvzeta prostost, mora biti takoj obveščena o razlogih za odvzem prostosti v jeziku, ki ga razume, in poučena o svojih pravicah, vključno s pravico do pravne pomoči in obveščanja bližnjih. ZNPPol-B določa, da mora biti oseba ob odreditvi pridržanja takoj obveščena o razlogih za pridržanje in poučena o svojih pravicah, vključno s pravico do pravne pomoči zagovornika in obveščanja bližnjih. Ostali pogoji za zadržanje in pridržanje oseb izhajajo iz določb zakona o kazenskem postopku. Zakonodajca s področja kazenskega postopka in s področja sodelovanja z mednarodnimi organizacijami na področju kazenskih zadev določa, da mora policija ali sodišče v 24 urah obvestiti družino ali drugega bližnjega o odvzemu prostosti, če to zahteva oseba, ki ji je bila prostost odvzeta. Prav tako se mora obvestiti pristojni organ socialnega varstva, če je potrebno ukrepati za preskrbo otrok ali drugih družinskih članov. Nalog za odvzem prostosti mora biti obrazložen in vsebovati potrebne podatke za ugotovitev istovetnosti osebe. Policija mora o nameravanem odvzemu prostosti obvestiti okrožnega državnega tožilca, ko je to potrebno tudi mednarodnega tožilca. Oseba, ki ji je odvzeta prostost mora biti obveščena o razlogih za odvzem in o svojih pravicah v jeziku, ki ga razume. Policija mora osebo brez odlašanja privedi k preiskovalnemu sodniku, ki preveri njeno istovetnost in jo pouči o pravicah. Če zahteva za predajo tujim organom ni prejeta v določenem roku, se oseba izpusti, razen če sama ne da soglasja za predajo.

19. člen Ustave RS (varstvo osebne svobode) določa, da ima vsakdo pravico do osebne svobode. Nikomur ne sme biti odvzeta prostost, razen v primerih in po postopkih, ki jih določa zakon. Vsakdo, ki mu je odvzeta prostost, mora biti v maternem jeziku ali v jeziku, ki ga razume, takoj obveščen o razlogih za odvzem prostosti. V najkrajšem možnem času mora biti pisno obveščen tudi o razlogih, zakaj mu je bila odvzeta prostost. Takoj mora biti poučen, da mu ni treba dajati nobenih izjav, da ima pravico do takojšnjega pravnega zastopnika po lastni izbiri in da mora pristojni organ na njegovo zahtevo o odvzemu prostosti obvestiti njegove sorodnike ali bližnje osebe.

V zvezi z ureditvijo predkazenskega pripora v ZKP glej pojasnila k 10. členu te konvencije.

Poleg tega mora predkazenski pripor odrediti preiskovalni sodnik pristojnega sodišča na predlog državnega tožilca. Predlogi za odreditev in podaljšanje pripora morajo biti ustrezno utemeljeni.

Predkazenski pripor se odredi s pisno odločbo, ki vsebuje: preiskovalni sodnik mora navesti konkretne razloge za utemeljen sum, da je oseba storila zadevno kaznivo dejanje, pojasniti ustrezna dejstva in navesti, zakaj je odreditev pripora v konkretnem primeru nujna za zagotovitev varnosti ljudi ali poteka postopka.

Sklep o odreditvi pripora je treba vročiti osebi, na katero se nanaša, ob odvzemu prostosti, v vsakem primeru pa najpozneje v osemindesetih urah od njene aretacije ali od trenutka, ko je bila oseba privedena k preiskovalnemu sodniku (prvi in peti odstavek 157. člena). V spisu mora biti navedena ura, ko je bila oseba aretirana, in ura, ko ji je bila vročena odredba.

Poleg tega ZKP ureja tudi določbe o izvrševanju pripora. V predkazenskem postopku se ne sme posegati v pripornikovo osebnost in dostojanstvo. S pripornikom je treba ravnati humano ter varovati njegovo telesno in duševno zdravje. Zoper pripornika se lahko uporabijo le omejitve, ki so potrebne za preprečitev pobega pripornika ali stikov, ki bi lahko negativno vplivali na uspešno izvedbo postopka.

Pripornik je lahko sprejet v zapor, v katerem se prestaja pripor, le na podlagi pisnega sklepa sodišča o priporu.

Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju: URSIKS) v zaporih zaradi zakonitega in pravnega izvrševanja predkazenskega odreda, varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin pripornikov ter obveščanja oškodovancev o izpustitvi in pobegu pripornikov vodi zbirke podatkov o pripornikih in oškodovancih za vsak posamezen zapor in obdeluje osebne podatke iz njih. Vsa kazniva dejanja iz KZ-1, ki so pomembna za Konvencijo, se preganjajo po uradni dolžnosti. V skladu z določbami ZKP lahko vsaka oseba prijavi kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti.

19. IN 20. ČLEN

V zvezi z namenom zbiranja osebnih podatkov glejte pojasnila pri 17. in 18. členu te konvencije.

Na osnovi ZKP se v pripornik sprejme v zavod, v katerem se prestaja pripor, na podlagi pisnega sklepa o priporu. Oseba, ki ji je bila odvzeta prostost po 203. členu ZKP, se sme sprejeti v zavod na pridržanje samo na podlagi pisnega sklepa. Po preteku osemindeset ur se pridržana oseba izpusti na prostost, če sodišče ni odredilo pripora. O izpustitvi zavod obvesti pristojno sodišče.

Na podlagi drugega odstavka 210. člena ZKP lahko zavod sprejme pripornika tudi brez pisnega sklepa, vendar mora pristojno sodišče najpozneje v 24 urah, odkar je pripornik v zavodu, poslati zavodu pisni sklep o priporu. V tem primeru odgovorni delavec zavoda sestavi uradni zaznamek, v katerem navede pristojno sodišče, ki je zahtevalo sprejem, ter datum in uro sprejema pripornika v zavod. Pravilnik o izvrševanju pripora¹⁰ (v nadaljevanju: pravilnik) pri tem v 9. členu podrobneje določa, da se v primeru iz drugega odstavka 210. člena ZKP, ko preiskovalni sodnik zaradi zamude v privedbi ne more v predpisanem roku izdati sklepa o priporu, pripornik sprejme v pripor brez pisnega sklepa o priporu, preiskovalni sodnik pa mora sklep o priporu poslati zavodu takoj po njegovi izdaji.

Ob tem je v tretjem odstavku 157. člena ZKP (odvzem prostosti brez odločbe sodišča) in prvem odstavku 203. člena ZKP (odrejen pripor) opredeljeno, da se mora osebo, ki ji je odvzeta prostost in gre za tujega državljanca, tudi obvestiti, da je pristojni organ na njegovo zahtevo dolžan o odvzemu prostosti obvestiti diplomatsko konzularno predstavništvo (v nadaljevanju: DKP) njegove države. V slednjem primeru morata biti pouk preiskovalnega sodnika in izjava tistega, ki mu je bila vzeta prostost, zapisana v zapisnik. To je pomembno zlasti, če se DKP obrne na URSIKS za podatke o pripornikih, ki so njihovi državljanji in se nahajajo v enem izmed zavodov.

V 4. točki 213.b člena ZKP je opredeljeno, da si pripornik lahko dopisuje ali ima druge stike z osebami zunaj zavoda. Če tako zahtevajo razlogi, zaradi katerih je bil odrejen pripor, lahko preiskovalni sodnik na predlog državnega tožilca s pisnim sklepom odredi nadzor pisemskih in drugih pošilk ter drugih stikov pripornika z osebami zunaj zavoda. Preiskovalni sodnik lahko priporniku prepove pošiljanje ali sprejemanje pisem in drugih pošilk ali vzpostavljanje stikov, ki so škodljivi za postopek, ne sme pa mu prepovedati, da bi poslal prošnjo ali pritožbo. Pritožba zoper ta sklep ne zadrži njegove izvršitve.

Pravilnik v 51. členu določa, da za stike z osebami zunaj zavoda lahko pripornik na svoje stroške uporablja zavodski telefon. S hišnim redom zavoda se določi čas, v katerem je možna uporaba telefona, in trajanje telefonskega pogovora pripornika. Če preiskovalni sodnik odredi nadzor nad telefonskimi pogovori pripornika, določi tudi način in obseg nadzora. Pripornik mora biti vnaprej seznanjen z načinom in obsegom nadzora telefonskih pogovorov.

¹⁰ Pravilnik o izvrševanju pripora, Uradni list RS, št. 36/99, 39/02, 114/04, 127/06, 7/07, 112/07, 62/08, 16/09 in 41/17, dostopno na: <https://pisrs.si/prehledPredpisa?id=PRAV1028>.

Bližnji sorodniki smejo pripornika obiskati praviloma enkrat tedensko. S hišnim redom zavoda se lahko določi, da smejo bližnji sorodniki pripornika obiskati pogosteje, toda največ trikrat na teden. Za bližnje sorodnike se štejejo: zakonec oziroma oseba, s katero živi v zunajzakonski skupnosti, krvni sorodniki v ravni vrsti, posvojitelj, posvojenec, brat, sestra, rejnik in skrbnik. Na prošnjo pripornika lahko pristojno sodišče dovoli obisk tudi drugim osebam. Pripornika lahko hkrati obiščejo največ trije obiskovalci, razen če prostorski pogoji omogočajo večje število obiskovalcev.

URSIKS za namene zakonitega in pravnega izvrševanja pripora ter varnosti v priporu, zaradi varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin pripornikov, obveščanja oškodovancev o izpustitvi in pobegu pripornikov, nadzorov, izvrševanja odločb sodišč ter sodelovanja s policijo in državnim tožilstvom v skladu z zakonom, upravlja za vse zavode za prestajanje kazni zapora Centralno evidenco pripornikov Republike Slovenije in obdeluje podatke v njej. V 211. členu ZKP je določeno, da URSIKS upravlja za posamezni zavod za prestajanje kazni zapora zbirko osebnih podatkov o pripornikih in oškodovancih ter obdeluje podatke iz nje. Zbirka podatkov obsega:

- podatke o identiteti pripornika in o njegovem osebnem stanju (ki vključuje tudi podatke o splošnem zdravstvenem stanju ob sprejemu v pripor in morebitni invalidnosti);
- podatke o sklepu o priporu;
- podatke o delu, ki ga oseba opravlja med priporom;
- podatke o mladoletnikovi vključenosti v vzgojne, izobraževalne ali druge programe;
- podatke o sprejemu v pripor, trajanju, podaljšanju oziroma odpravi pripora (datum in uro sprejema v pripor; ura, ko je bil priporniku vročen sklep; podatki o sklepu o podaljšanju pripora; podatki o sklepu o odpravi pripora; datum in ura izpustitve iz pripora);
- podatke o obnašanju pripornika in disciplinskih ukrepih ter
- podatke o oškodovancu, ki je zahteval obveščanje o izpustitvi in pobegu pripornika.

V 17. členu pravilnika je določeno, da zbirka podatkov o pripornikih obsega matično knjigo, osebni spis in centralno evidenco. O zaščiteni osebi, v zvezi s katero je bil določen ukrep spremembe identitete po zakonu, ki ureja zaščito prič, se vpišejo le podatki, ki jih obsega nova identiteta. URSIKS zbira osebne podatke za zbirke podatkov o pripornikih neposredno od pripornika, na katerega se nanašajo, od drugih oseb pa le na podlagi pripornikove pisne privolitve. Ne glede na to se podatki o priporniku, kadar je to mogoče, zbirajo pri pravosodnih organih, policiji in drugih državnih organih ter javnih zavodih. URSIKS zbira osebne podatke za zbirke podatkov o oškodovancu od policije, državnega tožilstva, centra za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) in sodišča (četrti odstavek 65.a člena), lahko pa tudi neposredno od oškodovanca.

Podatki iz zbirke podatkov se shranjujejo in uporabljajo, dokler traja pripor; po odpravi pripora se podatki arhivirajo in se hranijo deset let na URSIKS, nato pa se brišejo. URSIKS kot upravljavec zbirke podatkov o pripornikih in oškodovancih iz drugega odstavka tega člena posreduje uporabnikom podatke iz te zbirke, če jih v skladu z zakonom potrebujejo za odločanje v postopkih ali na podlagi pisne privolitve ali zahteve posameznika, na katerega se podatki nanašajo. Evidenca se vodi s sredstvi informacijske tehnologije. Minister, pristojen za pravosodje, na predlog generalnega direktorja URSIKS predpiše podrobnejša pravila o upravljanju ter o obdelavi podatkov v Centralni evidenci pripornikov Republike Slovenije.

21. ČLEN

V skladu z 20. členom Ustave RS je oseba, ki je utemeljeno osumljena storitve kaznivega dejanja, lahko pridržana le na podlagi sodne odredbe, če je to nujno potrebno za potek kazenskega postopka ali zaradi javne varnosti.

Ureditev predkazenskega pripora je določena v ZKP. Ob pridržanju, najpozneje pa v štiriindvajsetih urah po njem, je treba pridržani osebi izročiti pisno sodno odredbo z obrazložitvijo. Pridržana oseba ima pravico do pritožbe zoper sodno odredbo, o kateri mora sodišče odločiti v osemindvajsetih urah.

Pridržanje lahko traja le, dokler obstajajo zakonski razlogi zanj, vendar ne dlje kot tri mesece od dneva odvzema prostosti. Vrhovno sodišče lahko pripor podaljša za nadaljnje tri mesece. Če do izteka teh rokov ni vložena nobena obtožnica, se osumljenec izpusti.

ZKP predvideva tudi ustrezno sodno presojo in podaljšanje pripora na podlagi odločitve sodišča, če so za to podani pogoji.

Če obtožnica ni vložena do izteka zgoraj navedenih rokov, je treba predkazenski pripor končati, obdolženca pa izpustiti na prostost.

Za dodatna pojasnila glejte tudi pojasnila pri 10., 17. in 18. členu te konvencije.

Pripor mora trajati najkrajši potrební čas. V tretjem odstavku 200. člena ZKP je določeno, da se pripor odpravi v kateremkoli času med postopkom, brž ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil odrejen. V četrtem odstavku istega člena je opredeljeno, da je potrebno pritožbo zoper sklep o odreditvi, podaljšanju ali odpravi pripora podati v treh dneh od dne, ko je bil sklep vročen, razen če določbe o priporu ne določajo drugače.

Preiskovalni sodnik sme med preiskavo odpraviti pripor v soglasju z državnim tožilcem, če teče postopek na njegovo zahtevo, razen če ga odpravlja zaradi poteka roka, kolikor sme trajati, ali če je državni tožilec odstopil od pregona. Če se preiskovalni sodnik in državni tožilec ne strinjata, preiskovalni sodnik zahteva, da o tem odloči zunajobravnavni senat, ki mora odločiti v 48 urah (206. člen ZKP).

Po vložitvi obtožnice do izreka sodbe sodišča prve stopnje odloča o priporu senat (207. člen ZKP), razen če je obtoženec v priporu in ob vložitvi obtožnice ni predlagano, naj se pripor podaljša. V tem primeru odloča predsednik senata, ki brez odlašanja izda sklep o odpravi pripora (3. odstavek 272. člena ZKP). Ob izreku sodbe o priporu odloča sodeči senat, pri čemer senat pripor vselej odpravi in odredi izpustitev obtoženca, če tožilec pred izrekom sodbe ne predlaga podaljšanja pripora, če je obtoženec oproščen obtožbe ali spoznan za krivega, pa mu je kazen odpuščena, če je obsojen samo na denarno kazen ali mu je izrečen sodni opomin ali pogojna obsodba, če je zaradi vštetja pripora kazen že prestal ali če je obtožba zavrnjena ali obtožnica zavržena.

O odreditvi ali odpravi pripora po razglasitvi sodbe do njene pravnomočnosti oziroma do nastopa kazni odloča zunajobravnavni senat sodišča prve stopnje, pri čemer se pripor odpravi bodisi po uradni dolžnosti ali na predlog strank po zaslišanju državnega tožilca, če teče postopek na njegovo zahtevo (361. člen ZKP).

Izpustitev pripornika ureja tudi pravilnik, ki v 65. členu navaja, da sme zavod izpustiti pripornika na prostost samo na podlagi pisnega sklepa o odpravi pripora. Pripornika je treba izpustiti takoj po prejemu sklepa o odpravi pripora. O času izpustitve pripornika obvesti zavod tistega, ki je izdal sklep o odpravi pripora. V knjigo pripornikov se vpiše v ustrezno rubriko: sodišče, ki je izdalo sklep o odpravi pripora, številko, datum in uro ter mesec in leto, ko je bil pripornik izpuščen. O času izpustitve zaščitene osebe zavod poleg organa iz prejšnjega odstavka obvesti tudi enoto.

Izjemoma je mogoče pripornika izpustiti na prostost na podlagi telefonskega naročila pristojnega sodišča. Tako telefonsko naročilo mora zavod preveriti, preden pripornika izpusti iz zavoda. O izpustitvi pripornika iz zavoda sestavi pooblaščen delavec zavoda uradni zaznamek. V slednjem primeru mora pristojno sodišče v 24 urah zavodu dostaviti sklep o odpravi pripora.

22. ČLEN

V Ustavi RS je v 22. členu določeno, da je vsakomur je zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem in pred drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil, ki odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih.

Sodišče ne sme opreti sodne odločbe na dokaze, ki so bili pridobljeni s kršitvijo ustavno določenih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kot tudi ne na dokaze, ki so bili pridobljeni s kršitvijo določb kazenskega postopka in je zanje v tem zakonu določeno, da se sodna odločba nanje ne more opreti, ali ki so bili pridobljeni na podlagi takega nedovoljenega dokaza (18. člen ZKP).

Bistvene kršitve določb kazenskega postopka so prav tako začrtane v 371. členu ZKP.

Z možnostjo pritožbe na sodbo sodišča prve stopnje sodišče druge stopnje preizkusi sodbo v tistem delu, v katerem se izpodbija s pritožbo. Sodišče druge stopnje s sklepom ugotovi pritožbi in sodbo sodišča prve stopnje razveljavi ali jo razveljavi po uradni dolžnosti in vrne zadevo v novo sojenje, če ugotovi, da je podana bistvena kršitev določb kazenskega postopka ali če misli, da je treba zaradi zmotne ali nepopolne ugotovitve dejanskega stanja odrediti novo glavno obravnavo pred sodiščem prve stopnje. Sodišče druge stopnje razveljavi s sklepom sodbo sodišča prve stopnje tudi ko sodba ni bila izpodbijana zaradi zmotne ali nepopolne ugotovitve dejanskega stanja, če nastane pri odločanju o pritožbi precejšen dvom o resničnosti odločilnih dejstev, ki so bila ugotovljena v sodbi, zaradi česar misli, da je bilo dejansko stanje zmotno ali nepopolno ugotovljeno v obtoženčevo škodo.

Zloraba položaja ali uradnih pravic je kaznivo dejanje v skladu s 257. členom KZ-1. Uradna oseba ali javni uslužbenec, ki z namenom, da bi sebi ali drugemu pridobil kakšno nepremoženjsko korist ali da bi drugemu povzročil škodo, zlorabi svojo službo ali prekorači meje svojih uradnih dolžnosti ali ne opravi svojih uradnih nalog, se kaznuje z zaporom do dveh let. Če storilec s kaznivim dejanjem povzroči znatno škodo ali huje prekrši v pravice drugega, se kaznuje z zaporom do treh let. Uradna oseba ali javni uslužbenec, ki izrabi svoj uradni položaj ali prestopi meje uradnih pravic ali ne opravi uradne dolžnosti in s tem sebi ali komu drugemu pridobi protipravno premoženjsko korist, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.

V skladu z 258. členom KZ-1 kaznivo dejanje nevestnega dela stori uradna oseba ali javni uslužbenec, ki zavestno krši zakone ali druge predpise, opušča svoje nadzorstvo ali kako drugače očitno nevestno ravna v službi, čeprav predvideva ali bi morala in mogla predvidevati, da lahko nastane zaradi tega hujša kršitev pravic drugega ali škoda na javni dobrini ali premoženjska škoda, in res nastane kršitev oziroma večja škoda, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do treh let.

23. ČLEN

Slovenija zagotavlja izvajanje določbe 23. člena konvencije preko določb Ustave RS, ki zagotavlja varstvo osebne svobode. Vsakomur je zagotovljena pravica do osebne svobode, prostost pa se lahko odvzame le v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Oseba, ki ji je odvzeta prostost, mora biti takoj obveščena o razlogih za odvzem prostosti v jeziku, ki ga razume, in poučena o svojih pravicah, vključno s pravico do pravne pomoči in obveščanja bližnjih.

Vsi policisti morajo biti seznanjeni z Obvestilom in naročilom generalnega direktorja policije, št. 561/2021/8 z dne 13. 5. 2022, ki je objavljen ter vsem policistom dostopen tudi na intranetu Policije.

Obvestilo in naročilo obsega nabor kaznivih dejanj, izhajajočih iz Mednarodne konvencije o zaščiti vseh oseb pred prisilnim izginotjem in prenesenih v KZ-1, ki lahko obsegajo tudi ravnanja policistov, prepoved dajanja ukazov ali navodil, ki odredajo, dovoljujejo ali spodbujajo prisilno izginotje ter navezavo na 5. člen ZNPPol-B, ki določa, da mora policist odkloniti izvedbo odredbe ali naloga, če je očitno, da bi s tem storil kaznivo ravnanje. O odklonitvi policist takoj obvesti notranjo organizacijsko enoto policije, pristojno za notranjo varnost, ali drug pristojen državni organ. Policista, ki odkloni izvedbo takšne odredbe ali naloga, se ne sme na kakršen koli način kaznovati.

Z vsebino so bili seznanjeni tudi kandidati za policiste v sklopu rednega študija za poklic policist. Besedilo konvencije je vključeno v izobraževanje, v predavanjih pri predmetu Kazensko materialno pravo, ob predstavitvi mednarodnega kazenskega prava, v delu, ki se navezuje na kazniva dejanja, s katerimi se na področju obravnave mednarodne kriminalitete srečuje policija. Navedena tematika varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin v policijskih postopkih je tudi obvezna vsebina usposabljanj in izpopolnjevanj, ki se jih morajo policisti periodično (redno) udeleževati. Dodatnih specialističnih usposabljanj in izpopolnjevanj v zvezi s konvencijo Policijska akademija ne načrtuje. V Republiki Sloveniji so omejitve pravice do gibanja na področju zdravstvenega varstva dopustne le na oddelkih pod posebnim nadzorom v psihiatričnih bolnišnicah v skladu z Zakonom o duševnem zdravju¹¹ (v nadaljevanju: ZDZdr) in po postopku pred sodiščem, ki preverja izpolnjevanje pogojev iz navedenega zakona. 61. člen ZDZdr določa, da sodišče začne postopek sprejema brez privolitve, ko prejme ustrezno obvestilo direktorja psihiatrične bolnišnice ali ko je z njim seznanjeno na drug način. To pomeni, da o vseh neprostopoljnih pridržanjih na oddelkih pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice odloča sodišče.

Na podlagi Konvencije ZN proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju ter Izbirnega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju ima Slovenija vzpostavljen tudi sistem rednih (preventivnih) obiskov neodvisnih mednarodnih in nacionalnih organov v krajih, kjer je ljudem odvzeta prostost, z namenom preprečevanja mučenja in drugih oblik krutega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja. Naloge državnega preventivnega mehanizma v Sloveniji opravlja Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. Ta institucija vsako leto opravi od dva do tri nenapovedane inšpekcijske obiske, pri katerih preverja spoštovanje tako določb ZDZdr kot tudi drugih mednarodnih obveznosti. Široka pooblastila Varuha človekovih pravic v vlogi državnega preventivnega mehanizma so bila prepoznana tudi v Sklepnih ugotovitvah Odbora ZN proti mučenju v letu 2023.

Prepoved dajanja ukazov ali navodil, ki odrejajo, dovoljujejo ali spodbujajo prisilno izginotje, je zagotovljena v 4. členu Zakona o obrambi¹² (v nadaljevanju: ZObr) in 315. točki Pravil službe v Slovenski vojski¹³ (v nadaljevanju: Pravila službe), ki določata, da vse oblike obrambe temeljijo in se izvajajo v skladu s sprejetimi mednarodnimi obveznostmi. ZObr v 43. členu obenem prepoveduje izdajo povelja, če je očitno, da bi bilo s tem izvršeno kaznivo dejanje ali kršene določbe mednarodnega prava. Prisilno izginotje kot kaznivo dejanje, ki je opredeljeno v 101. členu KZ-1, skladno s 57. členom ZObr predstavlja tudi težjo kršitev vojaške discipline. Na podlagi 32. člena ZObr, v povezavi s 158. členom ZKP, bi prisilna izginotja, ki bi bila povezana z delovanjem Slovenske vojske, preiskovala Obveščevalno varnostna služba.

Skladno s 35. točko Pravil službe imajo poveljujoči obveznost, da skrbijo za varovanje dostojanstva oseb, s katerimi pripadniki Slovenske vojske prihajajo v stik pri izvajanju svojih nalog. Na podlagi 43. člena ZObr ter 65. in 320. točke Pravil službe vojaška oseba ne sme izvršiti ukaza, katerega posledica bi bila prisilno izginotje osebe, če je očitno, da bi pri tem izvršila kaznivo dejanje. O ukazu vojaški osebi, ki bi odrejal, dovoljeval ali spodbujal prisilno izginotje, mora skladno s 65. točko Pravil službe obvestiti nadrejenega vojaški osebi, ki je tak ukaz izdala. Višji nadrejeni mora o tem obvestiti nadrejeno poveljstvo, in sicer Generalštab Slovenske vojske.

Slovenska vojska pri delu z osebami, ki jim je odvzeta prostost, deluje po Standardnem operativnem postopku št. 12-0004: Ravnanje z zajetimi osebami, materialom in dokumenti, ki je skladen z določbami Mednarodne konvencije o zaščiti vseh oseb pred prisilnim izginotjem.

¹¹ Zakon o duševnem zdravju, Uradni list RS, št. 77/08, 46/15 – odl. US, 44/19 – odl. US, 109/23 in 136/23 – ZIUZDS, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO2157>.

¹² Zakon o obrambi, Uradni list RS, št. 103/04 – uradno prečiščeno besedilo, 95/15 in 139/20, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO532>.

¹³ Uradni list RS, št. 68/07, 58/08 – ZSPJS-I, 121/21 in 40/23

Usposabljanje pripadnikov, ki lahko sodelujejo pri priporu ali obravnavi katere koli osebe, ki ji je odvzeta prostost, se zagotavlja z rednimi usposabljanji v naslednjih individualnih vojaških veščinah, ki se nanašajo na delo z osebami, ki jim je odvzeta prostost:

- poznavanje ženevskih in haaških konvencij (SVV-1-01-002), za vse pripadnike;
- izvajanje bojnih operacij po mednarodnem vojaškem pravu (SVV-2-01-003), za vodje skupin;
- nadzor oddelka med izvajanjem postopkov z zajetim nasprotnikovim osebjem in njihovo opremo (SVV-3-17-001), za poveljnike oddelkov in vodov Slovenske vojske.

V letu 2023 je bilo, v sodelovanju s Centrom za izobraževanje in usposabljanje za sodelovanje v mirovnih operacijah in misijah (*Peace Operations Training Centre – POTC*) izvedeno tudi dvodnevno interaktivno usposabljanje o mednarodnem humanitarnem pravu. Usposabljanje, ki je vsebovalo tudi tematike o delu z vojnimi ujetniki, je bilo namenjeno slušateljem strateške, operativne in taktične ravni v Slovenski vojski.

Uradne osebe varnostno-obveščevalne agencije so preko različnih izobraževanj in usposabljanj seznanjene s pristojnostmi na podlagi Zakona o Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji (40a člen) in druge zakonodaje, s poudarkom na varstvu človekovih pravic in svoboščin. Tozadevna tematika je obširno obdelana tudi za potrebe izpita za izvrševanje dolžnosti in pooblastil, ki ga morajo uradne osebe agencije opraviti ob zaposlitvi v agenciji. Agencija načrtuje vključitev določb predmetne konvencije v svoja prihodnja izobraževanja, saj bo tako lahko dodatno pripomogla k izvajanju zakonitega, strokovnega in kvalitetnega dela njenih uradnih oseb.

24. ČLEN

V skladu z ZKP »oškodovanec« (tj. žrtev), ki označuje moškega ali žensko, pomeni osebo, katere osebne ali premoženjske pravice so bile kršene ali ogrožene zaradi kaznivega dejanja. Če je neposredna posledica kaznivega dejanja smrt osebe, se za oškodovanca v skladu s tem zakonom štejejo zakonec ali oseba, s katero je živela v zunajzakonski skupnosti, krvni sorodniki v ravni črti, njen posvojeni otrok ali posvojenec, njeni bratje ali sestre in osebe, ki jih je preživljala ali bila dolžna preživljati. „Oškodovanec s posebnimi potrebami po zaščiti“, ki pomeni oškodovanca s posebnimi potrebami po zaščiti, je oškodovanec, ki mu je bila s kaznivim dejanjem bistveno kršena osebna ali premoženjska pravica, vendar zaradi svojih osebnih lastnosti ali ranljivosti potrebuje posebno zaščito zaradi narave, teže ali okoliščin kaznivega dejanja ali ravnanja obdolženca ali oškodovanca v predkazenskem ali kazenskem postopku in zunaj njega, da se zaščiti njegova osebna integriteta pri posameznih dejanjih v predkazenskem in kazenskem postopku.

Med prvim stikom mora pristojni organ v predkazenskem ali kazenskem postopku oškodovanca obvestiti o načinu zagotavljanja informacij o:

- brezplačni zdravstveni, psihološki in drugi pomoči in podpori;
- pomoči in ukrepih v skladu z zakonom, ki ureja preprečevanje nasilja v družini;
- zaščitnih in drugih ukrepih za zagotavljanje osebne varnosti po tem zakonu in zakonu, ki ureja zaščito prič;
- pravicah iz 65. člena tega zakona in pravici do brezplačne pravne pomoči po zakonu, ki ureja brezplačno pravno pomoč;
- možnosti povračila škode po tem zakonu in zakonu, ki ureja povračilo škode žrtvam kaznivih dejanj;
- plačilo in povračilo stroškov, ki jih ima oškodovanec v skladu z 92. členom tega zakona
- pravico do tolmačenja in prevajanja v skladu s tem zakonom;
- o možnosti prikrievanja podatkov o naslovu in prebivališču
- kontaktni osebi pristojnega organa, s katero lahko komunicira o svojem primeru;

- vseh drugih pravicah ali ugodnostih, ki so lahko pomembne za oškodovanca.

Zakon o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj¹⁴ ureja pravico do odškodnine za žrtve naklepnih nasilnih dejanj in njihove svojce, postopek uveljavljanja teh pravic ter organe, ki odločajo in sodelujejo v postopku odločanja o teh pravicah.

V Republiki Sloveniji pravice iz socialnega varstva obsegajo storitve in ukrepe, namenjene preprečevanju in odpravljanju socialnih stisk in težav posameznikov, družin in skupin prebivalstva. Socialnovarstvene storitve, ki jih izvajajo CSD-ji kot javni socialnovarstveni zavodi, so dostopne vsem, ki se znajdejo v socialnih stiskah in potrebujejo pomoč in podporo ter se zagotavljajo pod pogoji, kot jih določa področna nacionalna zakonodaja. Vključitev v storitev je prostovoljna.

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZEM) redno sofinancira tudi različne socialnovarstvene programe, ki jih izvajajo (pretežno) nevladne organizacije, ki prav tako nudijo strokovno pomoč in podporo določenim ciljnim skupinam, katerim so socialnovarstveni programi namenjeni.

Pravico do svobodnega združevanja oziroma ustanavljanja društev ureja Zakon o društvih,¹⁵ (v nadaljevanju: ZDru-1) po katerem je društvo samostojno in nepridobitno združenje, ki ga ustanoviteljice oziroma ustanovitelji, skladno s tem zakonom ustanovijo zaradi uresničevanja skupnih interesov. Društvo si samo določi namen in cilje, dejavnost oziroma naloge ter način delovanja, odločitve o upravljanju pa neposredno ali posredno sprejemajo članice oziroma člani društva. V skladu z 8. členom ZDru-1 lahko društvo ustanovijo najmanj tri poslovno sposobne fizične osebe oziroma pravne osebe (gospodarske družbe ne morejo ustanoviti društva, ki ima v temeljnem aktu določeno dejavnost, katero gospodarska družba opravlja kot svojo dejavnost), društvo pa je ustanovljeno, ko ustanovitelji na ustanovnem zboru sprejmejo sklep o ustanovitvi in temeljni akt društva ter izvolijo zastopnika. Za registracijo društva je pristojna upravna enota, na območju katere je sedež društva. Na podlagi ZDru-1 se torej že sedaj lahko ustanovljajo združenja, ki poskušajo ugotoviti okoliščine prisilnih izginotij in usodo izginulih oseb, in sodelovanja v njih ter do pomoči žrtvam prisilnega izginotja.

25. ČLEN

Glede izpolnjevanja določbe 25. člena konvencije je v Sloveniji Ustava RS varuh pred prisilnim izginotjem oseb. Zagotavlja varstvo osebne svobode. Vsakomur je zagotovljena pravica do osebne svobode, prostost pa se lahko odvzame le v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Oseba, ki ji je odvzeta prostost, mora biti takoj obveščena o razlogih za odvzem prostosti v jeziku, ki ga razume, in poučena o svojih pravicah, vključno s pravico do pravne pomoči in obveščanja bližnjih. V primeru odvzema prostosti očetu, materi ali zakonitemu skrbniku, se mora o tem obvestiti pristojni organ socialnega varstva, če je potrebno ukrepati za preskrbo otrok ali drugih družinskih članov. Ustava RS določa, da imajo starši pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke, ki se jim lahko omeji samo iz razlogov, ki jih določa zakon zaradi varovanja otrokovih koristi. Otroci uživajo posebno varstvo in skrb, ki ga ureja zakon, in v primeru, da starši ne skrbijo za otroke ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države. ZKP določa, da mora policija ali sodišče v 24 urah obvestiti družino ali drugega bližnjega o odvzemu prostosti, če to zahteva. Prav tako se obvesti pristojni organ socialnega varstva, če je treba ukrepati za preskrbo otrok in drugih družinskih članov.

¹⁴ Zakon o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj, Uradni list RS, št. 101/05, 114/06 – ZUE, 86/10 in 76/23, dostopno na: <https://pisrs.si/prehledPredpisa?id=ZAKO4264>.

¹⁵ Zakon o društvih, Uradni list RS, št. 64/11 – uradno prečiščeno besedilo in 21/18 – ZNOrg, dostopno na: <https://pisrs.si/prehledPredpisa?id=ZAKO4242>.

Zakon o potnih listinah¹⁶ in Zakon o osebni izkaznici¹⁷ omogočata izdajo potnega lista in osebne izkaznice, ki imata naravo identifikacijskega in potovalnega dokumenta tudi za otroka. Vlogo vloži zakoniti zastopnik, pri čemer se, z namenom preprečevanja odtujitve otrok s strani enega od staršev, zahteva soglasje obeh staršev, razen v primerih, ko se predpostavlja, da to z vidika zaščite koristi otroka ni potrebno oziroma ni mogoče (otrok prebiva na naslovu, ki je enak naslovu obeh staršev; vlogo vlaga tisti od staršev, ki mu je otrok zaupan v varstvo in vzgojo; prebivališče enega od staršev ni znano; mu je odvzeta starševska skrb; je zadržan izvajati starševsko skrb). Uradna oseba je v postopku dolžna preveriti tako istovetnost otroka, kot zakonitega zastopnika.

Navedena zakona določata, da državljan svojega identifikacijskega dokumenta ne sme dati, prodati ali posoditi drugi osebi. Druga oseba ne sme vzeti, kupiti ali uporabiti tujega dokumenta kot svojega. Hkrati je predpisano, da državljan osebne izkaznice ali potnega lista ne sme zastaviti za zavarovanje koristi ali pravice, druga oseba pa ne sme vzeti tujega dokumenta za zavarovanje koristi ali pravice. Na obeh dokumentih je z zakonom prav tako prepovedano spreminjanje, dopisovanje ali brisanje katerega koli podatka. Ravnanja v nasprotju z navedenim predstavljajo prekrške, za katere so predpisane denarne globe.

KZ-1 v 308. členu ureja pregon in kaznovanje storilca kaznivega dejanja preskrbovanja ponarejenih dokumentov ljudem. Njegov 113. člen, v zvezi s kaznovanjem zaradi trgovine z ljudmi, določa, da se preganja in kaznuje tudi tisti, ki z namenom »izkoriščanja prostitucije ali drugih oblik spolnih zlorab, prisilnega dela, beračenja, suženjstva ali njemu podobnega razmerja, služabništva, storitve kaznivih dejanj ali trgovine z organi, človeškimi tkivi /.../« (tudi mladoletne osebe) zadrži, odvzame, skrrije, poškoduje ali uniči javno listino, s katero se izkazuje identiteta žrtve trgovine z ljudmi. 259. člen KZ-1 določa kazen za uradno osebo, ki uradno listino, kot je osebni dokument, uniči, skrrije, jo precej poškoduje ali kako drugače napravi neuporabno.

Republiko Slovenijo zavezuje tudi Uredba Sveta (ES) št. 2201/2003 z dne 27. novembra 2003 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih sporih in sporih v zvezi s starševsko odgovornostjo, ki prispeva k varstvu otrok v primeru nezakonitega odvzema ali zadržanja otroka.

Od 22. 3. 1994 je Republika Slovenija je sopogodbena Haaške konvencije z dne 25. oktobra 1980 o civilnopravnih vidikih mednarodne ugrabitve otrok (Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction – i.e. Child Abduction Convention). Konvencija je stopila v veljavo 1. 6. 1994. Izvedbeno nacionalno oz. domačo zakonodajo zanjo predstavlja Zakon o ratifikaciji Konvencije o civilnopravnih vidikih mednarodne ugrabitve otrok.

Poleg tega je Republika Slovenija od 13. 5. 2004 sopogodbena Haaške konvencije z dne 19. oktobra 1996 o varstvu otrok (Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children, i.e. - Child Protection Convention). Konvencija je stopila v veljavo 1. 2. 2005. Izvedbeno nacionalno oz. domačo zakonodajo zanjo predstavlja Zakon o ratifikaciji Konvencije o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznanju, uveljavljanju in sodelovanju glede starševske odgovornosti in ukrepov za varstvo otrok.

Republika Slovenija je ratificirala tudi tretji izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah, ki otrokom daje pravico do predložitve individualnih pritožb Odboru za otrokove pravice, kar je uporabno tudi z vidika izvedbe postopkov iskanja, in reševanja protipravno odvzetih otrok in otrok, ki so bili predmet prisilnega izginotja. S tem pravnim okvirjem je omogočena fizična in pravna zaščita otrok *ex durante* in *ex post* v primerih neupravičenega odvzema ali zadržanja otrok in zagotovljena pravna pomoč, vključno

¹⁶ Zakon o potnih listinah, Uradni list RS, št. 29/11, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO1598>.

¹⁷ Zakon o osebni izkaznici, Uradni list RS, št. 35/11, 41/21 in 199/21, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5758>.

z iskanjem, identifikacijo in sledenjem otrok, ki so bili predmet prisilnega izginotja, ali otrok, rojenih v ujetništvu matere, ki je bila predmet prisilnega izginotja.

Kot navedeno mednarodnopravni okvir omogoča najširšo medsebojno mednarodno pravno pomoč, zlasti pri iskanju, identifikaciji in sledenju otrok, ki so protipravno odvzeti ali so bili žrtve prisilnega izginotja oziroma rojeni v ujetništvu matere, ki je bila podvržena prisilnemu izginotju. Iskanje pogrešanih ali odvzetih otrok je tudi del policijskega sodelovanja v okviru sistemov, kot je v SIS II.

Glavni pravni vir na področju posvojitve je Družinski zakonik¹⁸ (v nadaljevanju: DZ), ki določa samo popolno posvojitve, s katero nastane med posvojitelji ter otrokom enako razmerje, kot je med starši in njihovimi otroki. DZ določa, da se sme posvojiti samo otrok (212. člen) – to je oseba, ki še ni dopolnila 18 let, razen če je že prej pridobila popolno poslovno sposobnost (5. člen DZ). Posvojitve se ne more razvezati, posvojitelji se po posvojitvi v matični register vpišejo kot otrokovi starši. Za odločanje v postopkih posvojitve so stvarno pristojna okrožna sodišča.

Pogoje za posvojitve ter razmerja, ki nastanejo s posvojitvijo določa DZ od 212. do 222. člena: posvojitve otroka (212. člen), posvojitelj (213. člen), nedopustnost posvojitve s strani sorodnika ali varovanca (214. člen), starost posvojitelja in izjava otroka (215. člen), ovire za posvojitve (216. člen), posvojitve s strani tujega državljanca (217. člen), pogoji za posvojitve otroka (218. člen), razmerja med otrokom in posvojiteljem (219. člen), pravne posledice posvojitve (220. člen), razveza posvojitve (221. člen) ter vpis in dostop do osebnih podatkov bioloških staršev in posvojenega otroka (222. člen).

Postopek za ugotavljanje pogojev za posvojitve, ki ga določa DZ v določbah od 223. do 225. člena, je upravni postopek, v katerem CSD ugotavlja primernost prijavitelja oziroma prijaviteljev (v nadaljevanju prijavitelj), in sicer izpolnjevanje pogojev za posvojitve, ki jih določa DZ v 213., 214. in 215. členu, motive za posvojitve in druge za posvojitve pomembne okoliščine. Na podlagi teh ugotovitev CSD pripravi strokovno mnenje o prijavitelju, ki ga pred posvojitvijo preveri. Ugotavljanje primernosti ne sme trajati dlje kakor eno leto od dneva vložitve prijave, kot to določa 224. člen DZ. Po končanem ugotovitvenem postopku CSD izda na podlagi 225. člena DZ odločbo: če ugotovi, da je prijavitelj primeren za posvojitve, odloči o dodelitvi statusa kandidata za posvojitve ter v tem primeru odloči tudi o vpisu v centralno zbirko podatkov o kandidatih za posvojitve oziroma če ugotovi, da prijavitelj ni primeren za posvojitve, odloči, da se prijavitelju ne dodeli statusa kandidata za posvojitve. Na izdano odločbo ima prijavitelj možnost pritožbe.

Za otroka, ki potrebuje posvojitve, v skladu z 226. členom DZ CSD med vsemi možnimi kandidati izbere najprimernejšega kandidata in vloži predlog za posvojitve pri sodišču. Pri izboru upošteva otrokove značilnosti in potrebe, želje kandidata, strokovno mnenje CSD, morebitne želje bioloških staršev glede bodočih posvojiteljev in čas vpisa v centralno zbirko podatkov o kandidatih za posvojitve. Časa vpisa ni treba upoštevati, če je v korist otroka, da ga posvoji določeni kandidat.

Odločanje o posvojitvi otroka je v stvarni pristojnosti okrožnih sodišč. V skladu z določbami Zakona o nepravdnem postopku¹⁹ (v nadaljevanju: ZNP-1) se postopek za posvojitve začne na predlog CSD. Sodišče v postopku ugotavlja korist otroka, tudi z vidika izbire najprimernejšega kandidata za posvojitve. V skladu z določbami DZ sodišče lahko odloči, da otrok pred odločitvijo o posvojitvi preživi v družini bodočega posvojitelja z namenom, da se ugotovi, ali se bosta otrok in bodoči posvojitelj lahko živela v nov položaj in ali bo posvojitve v korist otroka (namestitve z namenom posvojitve). Če sodišče ugotovi, da so izpolnjeni pogoji za posvojitve in je posvojitve v korist otroka, izda odločbo o posvojitvi. Če ugotovi, da pogoji za posvojitve niso izpolnjeni ali da ta ne bi bila v korist otroka, predlog zavrne.

¹⁸ Družinski zakonik, Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US, 5/23 in 34/24 – odl. US, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7556>.

¹⁹ Zakon o nepravdnem postopku, Uradni list RS, št. 16/19, dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7879>.

Ta postopek ne velja za enostransko posvojitve, torej če želi otroka posvojiti zakonec ali zunajzakonski parter enega od otrokovih staršev; v takem primeru predlagatelj sam poda vlogo na sodišče. Sodišče pri odločitvi upošteva mnenje CSD.

Zoper sodno odločbo je zagotovljeno sodno pravno varstvo v okviru rednih in izrednih pravnih sredstev. Izpodbijanje posvojitve: 230. člen DZ določa, da je posvojitve neveljavna, če niso bili izpolnjeni pogoji, določeni v 212. do 218. člena DZ.

Na področju meddržavnih posvojitvev: Republika Slovenija je pogodbenica Konvencije o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (Ur. l. RS, št. 14/99 – MP, v nadaljevanju: Haaška konvencija o posvojitvah), ki vzpostavlja minimalne standarde na področju meddržavnih posvojitvev. Osrednji organ v smislu 6. člena navedene konvencije je v Republiki Sloveniji MDDSZEM. Cilji Haaške konvencije o posvojitvah so:

- določiti zaščitne ukrepe, ki bodo zagotavljali, da so meddržavne posvojitve v otrokovo korist in se spoštujejo njegove temeljne pravice, priznane v mednarodnem pravu;
- vzpostaviti tak sistem sodelovanja med državami pogodbenicami, ki bo zagotavljal spoštovanje zaščitnih ukrepov, in s tem preprečiti ugrabitve, prodajo ali trgovino z otroki;
- zagotoviti, da bodo države pogodbenice priznavale posvojitve, izvedene v skladu s to konvencijo.

Od leta 2008 je na področju meddržavnih posvojitvev vzpostavljeno tudi sodelovanje med Republiko Slovenijo in Republiko Severno Makedonijo, ko je začel veljati Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Makedonije o meddržavnih posvojitvah (Uradni list RS, št. 15/07 - MP). Osrednji organ v Republiki Sloveniji je MDDSZEM. Cilji Sporazuma so:

- določiti pogoje in način izvajanja meddržavnih posvojitvev, ki bodo zagotavljali, da je ta meddržavna posvojitve v otrokovo korist in da se s postopkom posvojitve spoštujejo njegove temeljne pravice, priznane v nacionalni zakonodaji in mednarodnih aktih, ki sta jih ratificirali državi pogodbenici
- vzpostaviti tak sistem sodelovanja med pogodbenicama, ki bo zagotavljal spoštovanje ukrepov za zaščito otrok in s tem preprečitve ugrabitev, prodaje ali trgovine z otroki.

Načelo največje koristi otroka opredeljuje že Ustava RS, kjer je zapisano, da otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Država zagotavlja varstvo otrokom vselej, kadar je ogrožen njihov zdrav razvoj in kadar to zahtevajo druge koristi otrok. DZ med drugim ureja razmerja med starši in otroki, ukrepe za varstvo koristi otroka ter preživljanje, posvojitve, podelitev starševske skrbi sorodniku, rejništvo in skrbništvo za otroke in odrasle osebe, ki potrebujejo posebno varstvo.

V uvodnih določbah opredeljuje tudi načelo otrokove koristi, ki določa, da starši v vseh dejavnostih v zvezi z otrokom skrbijo za korist otroka. Otroke vzgajajo s spoštovanjem do njihove osebe, individualnosti in dostojanstva. Starši imajo pri skrbi in odgovornosti za korist otroka prednost pred vsemi drugimi. Starši delajo v korist otroka, če, zlasti ob upoštevanju osebnosti otroka, njegove starosti in razvojne stopnje ter hotenj, primerno zadovoljujejo njegove materialne, čustvene in psihosocialne potrebe z ravnanjem, ki kaže na njihovo skrb in odgovornost do otroka, ter mu nudijo primerno vzgojno vodstvo in ga spodbujajo v njegovem razvoju. Državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe morajo v vseh dejavnostih in postopkih v zvezi z otrokom skrbeti za korist otroka. Država zagotavlja pogoje za delovanje nevladnih organizacij in strokovnih institucij za razvijanje pozitivnega starševstva (7. člen DZ).

DZ v določbah o ukrepih za varstvo koristi otroka (določbe od 153. do 182. člena) določa, da imajo starši pred vsemi drugimi pravico in obveznost varovati pravice in koristi svojega otroka, zato država izvede ukrepe za varstvo pravic in koristi otroka le takrat, ko starši te svoje pravice in obveznosti ne izvajajo ali je ne izvajajo v korist otroka. Ukrepi za varstvo koristi otroka se lahko izvajajo, dokler otrok ne postane

popolnoma poslovno sposoben, če ta zakonik ne določa drugače. Ukrepe za varstvo koristi otroka izreka sodišče. Pri izbiri ukrepa za varstvo koristi otroka je treba upoštevati dve omejitvi:

- izreče naj se ukrep, s katerim bodo starši čim manj omejeni pri izvajanju starševske skrbi, če je z njim mogoče dovolj zavarovati koristi otroka;
- predvsem naj se izreče ukrep, s katerim se otrok staršem ne odzame, če je s tem ukrepom mogoče dovolj zavarovati koristi otroka.

Sodišče izreče ukrep za varstvo koristi otroka, če ugotovi, da je otrok ogrožen. Otrok je ogrožen, če je utrpel ali je zelo verjetno, da bo utrpel škodo, in je ta škoda oziroma verjetnost, da bo škoda nastala, posledica storitve ali opustitve staršev ali posledica otrokovih psihosocialnih težav, ki se kažejo kot vedenjske, čustvene, učne ali druge težave v njegovem odraščanju. Škoda obsega škodo na telesnem ali duševnem zdravju in razvoju otroka ali na otrokovem premoženju.

Ukrepi za varstvo koristi otroka sočasne odredbe, nujni odvzem otroka in ukrepi trajnejšega značaja. Nujni odvzem izvede CSD, o začasnih odredbah in ukrepih trajnejšega značaja odloča sodišče; na prvi stopnji so stvarno pristojna okrožna sodišča. Določbe DZ v poglavju 7.4. taksativno določajo ukrepe trajnejšega značaja (določbe od 171. člena do 176. člena).

Poleg tega DZ ureja tudi siceršnja razmerja med starši in otrok. V zvezi s tem ureja vsebino starševske skrbi, varstvo in vzgojo otroka, če starši ne bodo več živeli skupaj, stike s starši, stike z drugimi osebami ter preživljanje otrok. O navedenih vprašanjih se sporazumejo otrokovi starši. Če se sami o tem ne sporazumejo, jim pri sklenitvi sporazuma pomaga CSD, na njihovo željo pa tudi mediatorji. Če se starši o teh vprašanjih sporazumejo, lahko predlagajo sklenitev sodne poravnave. Če sodišče ugotovi, da sporazum ni v skladu s koristjo otrok, predlog zavrne. Če se otrokovi starši ne sporazumejo, o tem odloči o stikih sodišče (določbe 138., 140., 141., 142. člen DZ).

V skladu s 143. členom DZ sodišče pri odločitvi o varstvu, vzgoji in preživljanju otroka, o stikih, izvajanju starševske skrbi in podelitvi starševske skrbi sorodniku upošteva tudi otrokovo mnenje, ki ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral, če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice. Sodišče pri odločitvi o varstvu, vzgoji in preživljanju otroka, o stikih, izvajanju starševske skrbi in podelitvi starševske skrbi sorodniku glede koristi otroka upošteva mnenje CSD, kadar ga pridobi v skladu z določbami zakona, ki ureja nepravdni postopek.

Pravila sodnega postopka za odločanje o navedenih zadevah ureja ZNP-1, v 7. oddelku: *Postopki za varstvo koristi otroka* (to so postopki o varstvu in vzgoji otroka, preživljanju otroka, otrokovih stikih, vprašanjih izvajanja starševske skrbi, ki bistveno vplivajo na otrokov razvoj, ukrepov za varstvo koristi otroka, postavitvi otroka pod skrbništvo, namestitvi otroka v rejništvo, podelitvi starševske skrbi sorodniku, posvojitvi otroka in razveljavitvi posvojitve otrok).

Glede pridobitve mnenja pa ZNP-1 v 96. členu določa, da sodišče CSD pozove, da otroka, ki je sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitve, na primeren način obvesti o uvedbi postopka in o njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. Kadar otrok želi izraziti svoje mnenje, lahko to stori na CSD ali v razgovoru z zagovornikom otroka, ki je bil otroku dodeljen v skladu z zakonom, ki ureja varuha človekovih pravic, ali glede na starost in druge okoliščine na neformalnem razgovoru s sodnikom, lahko tudi ob sodelovanju strokovno usposobljene osebe, vselej brez prisotnosti staršev. Sodišče otroku, ki je že dopolnil 15 let in je v postopku izrazil svoje mnenje, vroči odločbo, proti kateri ima pravico vložiti pritožbo.

DZ v 182. členu ureja tudi pravico do zagovornika, in sicer določa, da zagovornik varuje koristi otroka v postopkih in dejavnostih, ki ga zadevajo, če varstva njegovih koristi ni mogoče zagotoviti na drug primernejši način. Zagovorništvo otroka se uredi s posebnim zakonom.

Glede upoštevanja otrokovih stališč tudi izpostavljamo, da je Republika Slovenija podpisnica Konvencije o otrokovih pravicah, ki določa pravico otrok do svobodnega izražanja njihovega mnenja o vsem, kar jih zadeva, pri čemer se njihova mnenja upoštevajo glede na njihovo starost in zrelost. Mehanizmi za uresničevanje pravice otrok do participacije se v Sloveniji kot tudi v drugih državah članicah EU v zadnjih letih še vzpostavljajo. MDDSZEM je med 2021 in 2023 pod vodstvom Sveta Evrope in drugih sodelujočih držav kot partner v evropskem konzorciju pristopilo k projektu CP4EUROPE - Krepitev nacionalnih okvirov za sodelovanje otrok in ukrepanje v Evropi. Glavni cilj projekta je bil krepiti možnosti za sodelovanje otrok v državah članicah Sveta Evrope ter podpreti nacionalne dejavnosti s pomočjo vseevropskega delovanja in prepoznavnosti. Projekt je spodbujal k uporabi orodja za sodelovanje otrok na najrazličnejših področjih in Priročnika o udeležbi otrok »Prisluhni - deluj - spremeni«, in sicer z namenom podpore in razvoja novih modelov participacije oziroma sodelovanja otrok na nacionalni ravni.

Aktivnosti, ki so bile v Sloveniji izvedene v okviru projekta, so:

- Krepitev znanja in veščin strokovnjakov, ki delajo z otroki, za njihovo participacijo v procesih odločanja. V okviru projekta so bile izvedene fokusne skupine s strokovnjaki, ki delajo z otroki, še zlasti predstavniki nevladnih organizacij.
- Krepitev veščin ranljivih skupin otrok za participacijo. V okviru predmetnih skupin so bile izvedene fokusne skupine otrok z namenom slišati mnenja otrok in jih v nadaljevanju upoštevati pri pripravi smernic za delo z otroki na področju sodelovanja oziroma participacije otrok v slovenskem prostoru.
- Naloga projekta je bila tudi priprava nacionalnih priporočil za participacijo oziroma sodelovanje otrok v najrazličnejših procesih.

Za krepitev načela participacije otrok na področju socialnega varstva bo MDDSZEM med 2024 in 2030 skupaj z Inštitutom Republike Slovenije za socialno varstvo izvajalo ukrep *Vzpostavitev in evalviranje sistema participacije otrok v okviru zagotavljanja dodatnih kompetenc strokovnih delavcev*. Cilj ukrepa je otroke seznaniti s pravico do participacije in zagotavljati njihov glas v vseh postopkih, ki se nanašajo neposredno nanje ter oblikovati podporno okolje in na tem področju usposobiti vse, ki delajo z otroki.

Znotraj ukrepa bodo izvedene naslednje aktivnosti:

- Izvedbo posvetovanj z otroki za izboljšanje položaja in dostopa ter kakovosti storitev zanje
- Izvedbo posvetovanj z otroki z izkušnjo z obravnavo na CSD,
- Izvedbo posvetovanj s strokovnimi delavci in delavkami o njihovih potrebah glede področja participacije otrok,
- Pripravo izobraževalnega modula in didaktičnih gradiv/priročnikov za usposabljanja o participaciji otrok za strokovne delavce in delavke, ki delajo z in za otroke,
- Izvedbo usposabljanj za strokovne delavce in delavke o otrokovih pravicah in načinih sodelovanja z otroki,
- Izvedba zaključnega posveta ob koncu projekta,
- Oblikovanje predlogov javnih politik na področju participacije otrok.